

Kriz Nedeni ve Çıkış Yolları

Dr. Öztin Akgüç
Bahçeşehir Üniversitesi, İİBF.

Özet

Yaşanılan ekonomik kriz ile ilgili olarak ortaya atılan görüşler : bu krizin, finansal krizin reel sektöre yansımaları olduğu, ABD’de taşınmazlar sektöründe oluşan balonun finansal sektör aracılığı ile yaygınlaşmasından kaynaklandığı, kapitalist düzenin yarattığı bir kriz olarak ortaya çıktığı şeklindedir. Krizden çıkış paketlerinin mali olanakları artırmak şeklinde geliştiği de bilinmektedir. Türkiye’nin ise, 2009 yılında krizi daha fazla hissedeceği ileri sürülebilmektedir. Politik yapısı, bürokratik kapasitesi, eğitim düzeyi, yaygın değer yargıları nedeniyle Türkiye’nin ciddi bir kriz paketi hazırlayarak uygulamasına olanak görülmemektedir. Bu nedenlerle Türkiye’nin edilgen bir biçimde dünya ekonomisindeki gelişmelere göre çalkalanma ihtimali yüksektir.

Anahtar sözcükler: Finans sektörü, ekonomik kriz, Kapitalist sistem, Türkiye’deki kriz.

Abstract (The Reasons and the Solutions to Crisis)

According to the views about the current economic crisis, this crisis is reflected in the real sector of the financial crisis and, this crisis is taken root from the US Real Estate Bubble which became widespread through the financial sector. It is also known that rescue packages from the financial crisis have developed from raised financial opportunities. It can be put forward that Turkey will be felt more financial crisis at 2009. Due to the political structure, bureaucratic capacity, level of education and common values, it is not possible to preparation and implementation of the serious crisis package in Turkey. For these reasons, according to the developments in the World Economy, possibility of economic fluctuations on Turkey is high in a passive form.

Key Words: Financial sector, economic crisis, capitalist order, crisis in Turkey.

I. Ekonomik Kriz Nedeni

veya Nedenleri

Çıkış yolları bulabilmek, çözüm önerileri getirebilmek için yaşanan dünya ekonomik krizinin nedenine doğru tanı koymak gerekir. Yanlış tanı üzerine doğru tedavi uygulamak ekonomide de olanaklı değildir. Kriz bağlamında ortaya atılan görüşler üç ana başlık altında toplanabilir.

1. Kriz, finansal krizin reel sektöre yansımalarıdır.

Yaygın ya da yaygınlaştırılan görüş, finans sektöründe başlayan krizin reel sektöre yansımalarıdır. Bu görüşe göre, kriz aslında yatırım bankaları (investment

bank) krizidir. Sözü edilen bankaların aktifleri içinde değeri olmayan zehirli (toxic) kağıt olarak nitelendirilen finansal varlıkların yüksekliği, bankaların ayırdıkları karşılıklar nedeniyle büyük ölçüde zarara uğramalarına, yükümlülüklerini yerine getirememeye durumuna düşürmüş, sermaye yetersizliğine yol açmıştır.

Risken kaçınmak, korunmak için geliştirilen tekniklerin (hedge), spekülasyon amaçla kullanılması da sözü edilen bankalarda riski büyük ölçüde artırmıştır.

Yatırım bankalarının yanısıra hedge fonlarının finansal türbülansdaki rolüne de değinmek gerekir. Hedge fonları, isimlerinin bıraktığı izlenimin aksine, ulusla-

rarası piyasalarda büyük yatırımcıların paralarını normal üstü gelir sağlamak amacıyla küresel ekonomide getirisi yüksek piyasalarda, terim yerinede ise dolaş-tıran yatırım fonlarıdır. Söz konusu fonlar, aldıkları kısa ve uzun pozisyonlarla, açığa alım satımlarla, yüksek kaldıraç (leverage), borçlanma oranları ile, normal üstü gelir etmeyi amaçlamaktadırlar. Resmi denetim kurumlarının bu fonları yakından izleme sorumluluğunun olmaması, daha az denetime tabi olmaları, sermaye yeterlilik rasyolarına tabi olmaları, söz konusu fonları riskli hale getirmiştir. Kısa vadeli sermaye hareketlerinin ardında, varlıkları 2.0 trilyon USD'e (\$) yaklaşan Hedge fonlarını aramak gerekir.

Bu yaklaşımda yatırım bankaları ve Hedge fonları, finansal krizi yaratan başlıca etkenler olarak görülmektedir.

2. Özellikle ABD de taşınmazlar sektöründe oluşan balonun finansal sektör aracılığı ile yansımaları

2000'li yılların başlarından itibaren dünyada hızlı ekonomik büyüme, likidite genişlemesi, iyimserlik piyasalarda özellikle taşınmaz mal (gayrimenkul) piyasasında hızlı fiyat yükselişine, balon ya da köpüğün oluşmasına yol açmıştır. ABD taşınmaz mal (gayrimenkul) piyasasında fiyatlar kısa sürede ikiye katlanmış, 650 bin dolayında taşınmaz mal stoku oluşmuştur. Yalnız konut sahibi olmak isteyenler değil, yatırımcılar, spekülörler, karlı bir alan gördükleri için taşınmaz mal piyasasına yönelmişler, yatırımlarının en az bir bölümünü kredi ile fonlamışlardır. İpotek karşılığı taşınmaz (gayrimenkul) kredisi veren finansman kurumları, ya kredilerini satmışlar veya varlığa dayalı menkul kıymet (asset backed security) çıkararak verdikleri kredileri fonlamışlardır. İpotek karşılığı krediler çıkarılan varlığa dayalı menkul kıymetlerin önemli bölümleri yatırım bankaları ve/veya ticaret bankalarının yatırım bankacılığı yapan bölümleri tarafından alınmıştır.

İpotek karşılığı krediler güvence gösterilerek çıkarılan varlığa dayalı menkul kıymetler ya da tahvillerden riskli görü-

nenler, eşik altı (subprime) olarak nitelendirilerek daha yüksek getiri vaadi ile satılmıştır.

ABD taşınmaz mal piyasasında balonun sönmeye başlaması, fiyatlarda düşüş, satılmayan irade dışı taşınmaz mal stoku birikimi, kredi borçlularını ödeme güçlüğü içine sokmuştur.

Kredilerin geri dönmemesi, ipotek karşılığı kredi veren finansman kurumlarının zarar etmesine, taahhütlerini yerine getirememelerine yol açmıştır. Finansman kurumları çıkarılmış varlığa dayalı menkul kıymetlere dayanarak da varlığa dayalı menkul kıymet çıkarmış olduklarından; kredilerin geri dönmemesi finans sektöründe zincirleme adeta çarpan etkisi yaratmıştır.

ABD de ipotek kredi piyasasında yaklaşık yüzde 50,0 paya sahip, portföyleri tutarı 5.0 trilyon USD olarak hesaplanan Fannie Mea, Freddie Mac, devletleştirilmiş; UBS, Merill Lynch, Citigroup, Morgan Stanley, Credit Suisse, Bank of America, Societe General, HSBC gibi dünyanın önde gelen bankaları, daha 2008 yılının ortasına gelmeden 260 milyar USD tutarında değersiz aktifi silmiş (write off), önemli boyutta zarara uğramışlardır. Lehman Brothers'ın tasfiyesi yoluna gidilirken terim yerinde ise Merill Lynch, Bank of America'ya yamanmıştır.

Bu görüntü, ABD taşınmaz piyasasında oluşan balonun ipotek karşılığı kredi (mortgage) yoluyla finans sektöründe krize yol açtığı savını güçlendirmiştir.

3. Kapitalist düzenin yarattığı kriz

2007 yılı ortalarında işaretleri gözlenen, günümüzde giderek derinleşen ekonomik kriz, Marksist çözümlemeden de esinlenerek kapitalist düzenin yarattığı kriz olarak nitelendirilmiştir.

Kapitalist düzende üretim kapasitesinin hızla artması, yığınsal üretime karşı, talebin, gelir dağılımı bozukluğu, piyasalardaki rekabet şeklinin de etkisiyle aynı hızla artmaması, geleceğe ilişkin belirsizlikler, dönem dönem kriz doğurmaktadır. Bu yaklaşıma göre, krizler kapitalist düzenin doğal ekonomik sonucudur.

Krizin nedenleri tartışılırken finans sektörünün tek başına kriz yaratıp yaratmayacağına da irdelenmesi gerekir. Aracı bir kesim ne ölçüde kriz yaratabilir? Finans sektörü, reel sektöre ne ölçüde yardımcıdır? Reel üretim ekonomisine ne ölçüde bağımlıdır? Bu ve benzeri sorunların yanıtlanması gerekir. Finans sektöründe başlayan krizin reel sektöre yansımaları şeklindeki bir kriz analizinin yeterli olmadığı, görüşüne katılıyorum. Ekonomik analizde apriori (önsel) kabuller olmamalıdır. Finans sektöründe başlayan krizin reel sektöre yayılması şeklindeki bir yaklaşım, önsel bir kabul gibi görünmektedir.

Finans sektörü aracı bir sektördür ve yarattığı katma değer de son derece sınırlıdır. Aracı bir sektörün tek başına derin bir krizin ana nedeni olmasının kanımca geçerli bir açıklaması yoktur. Finans sektörü krizin tetikleyicisi olabilir, krizi derinleştirebilir, şiddetlendirebilir, ancak tek başına kriz yaratamaz.

Finans sektörü, yaşanan krizi tetiklemiş, şiddetlendirmiştir. Finans sektörü, yönetim tarzı ve kullandığı araçlar, spekülasyon bir yapı göstermektedir. Finans sektörü reel üretim ekonomisinden tümüyle olmasa bile kopuktur. Finans sektörü yöneticilerine CEO (chief executive officer)'larına bonuslar, primler, yüksek ücretler, finans kurumlarını spekülasyon güdüsü ağırlıklı bir yönetim anlayışına sürüklemiştir. "Kazadır Kazan" anlayışının yanı sıra türev ürünlerinin spekülasyon amaçla kullanılması, denetim yetersizliği, düzenlemelerde serbestleşme (deregulation), finans sektöründe felaketle bozgunla sonuçlanabilecek bir yapı oluşturmuştur. Böyle bir yapının, geniş kitleleri spekülasyon oyunlarına çekmesinin ağır maliyeti, 2008 krizi ile yaşanmaya başlamıştır. Reel sektörle kıyaslanmayacak biçimde finansal sektörde büyüme, kar artışı bir yerde bu spekülasyon yapısının kanıtıdır.

Devletin ekonomideki etkinliğini azaltılmasını, devletin küçülmesini öneren neo liberal politikalar, özelleştirmeler de, krizin şiddetini artıran diğer bir etmen olmuştur.

Kapitalizm doğası gereği zaman aralıkları ile kriz üretir; üretim-tüketim dengesizlikleri yaratır. İkinci Dünya savaşından sonra, soğuk savaşın getirdiği askeri harcamalar, zaman zaman bölgesel sıcak savaşlar, devletin sosyal harcamaları, krizlerin boyutunu sınırlı tutmuş, 1929 düzeyinde bir kriz yaşanmasını engellemiştir. Ancak finans kapitalin giderek spekülasyon bir sermaye haline gelmesi ve izlenen neo liberal politikalar günümüz krizinin boyutunu, 1950 sonrası krizlerine göre büyütülmüştür.

II. Krizden Çıkış Paketleri

Kriz, ilk aşamada küçümsemiş, faiz indirimleri ile krizin aşılabileceği öngörülmüştür. ABD de merkez bankası işlevini gören FED (FRS - Federal Reserve System) kısa aralıklarla faiz indirimine gitmiş, bu yolla bankacılık sektörünün borçlanma maliyetini düşürerek, ipotek karşılığı kredilerden (mortgage) doğan sorunları hafifletmeye çalışmıştır. Ancak sürekli faiz indirimi, ABD ve Japonya'da efektif olarak 0 (sıfır) yaklaşan faiz hadleri, soruna çözüm getirmemiş; sorunu hafifletmemiştir. Kriz döneminde, durgunluktan, resesyondan çıkışta, faiz indirimin etkisiz kalacağı, **J.M. Keynes** tarafından likidite tuzağı (liquidity trap) olarak açıklanmış olmasına karşın, izlenen neo liberal politika çerçevesinde para politikası ile faiz indirimi ile sorunun çözülebileceği sanısı, ekonomilerin likidite tuzağına bir kez daha düşmesine yol açmıştır.

Faiz indirimi ile sorunun çözülemeyeceğinin görülmesi üzerine, daha kapsamlı kurtarma planları (bailout) paketleri hazırlanmıştır. Paketlerin içeriği ve nasıl finanse edileceği net olamamakla beraber; hisse alımı yoluyla sermaye koyma, değeri düşük varlıkları, batık kredileri satın alma, sermaye benzeri kredi verme, vergi indirimi, sosyal amaçlı harcamaların artırımı, altyapı projelerine girişim gibi önlemler içerdikleri anlaşılmaktadır. Amaç bankacılık sektörünün mali yapısını güçlendirme, kredi verme olanaklarını genişletme yoluyla tüketim ve yatırım harcamalarını artırarak durgunluktan, resesyondan çıkış olarak özetlenebilir. Krizin

en belirgin şekilde görüldüğü ABD de hazırlanan 838 milyar USD tutarında kurtarma paketinin etkileri, finansman şekli tartışılmaya başlanılmıştır. Ayrıca KOBİ ve Mortgage borçlularına verilecek kredilerin toplam sınırı 1 trilyon USD'e yükseltilmiştir. Paketlerin psikolojik etki yaratmak, hükümetlerin çözüm için ciddi önlemler aldığı izlenimi vermek amacıyla hazırlandığı da söylenebilir.

Büyük bütçe açıkları veren, dış borcunun 12 trilyon USD'i aştığı hesaplanan ABD'nin faiz oranı düşük, değer yitirme olasılığı yüksek USD ile büyük tutarlı kurtarma paketini nasıl finanse edeceği de irdelenmesi gereken ayrı bir sorudur.

Türkiye, krizin etkisini, 2009 yılı başı itibarıyla tam hissetmemiştir. Krizin reel sektörde tüm şiddetiyle duyulması bir zaman aralığı ile olmaktadır. Türkiye'nin ekonomik yapısı, yönetim riski, krizin diğer ülkelerden daha şiddetli duyulacağı kaygısı vermektedir. Krizin etkisini şiddetlendirecek ekonomimizin temel eksiklikleri şöyle özetlenebilir:

- Ekonominin değişen koşullara uyum kapasitesi, sermaye ve işgücünün akışkanlığının az, teknoloji geliştirme olanaklarının sınırlı olması nedeniyle yetersizdir. Türkiye'nin kısa sürede ürün bileşimini (kompozisyonunu) değiştirme olanağı hemen hemen yok gibidir.
- Türkiye'nin ihracatı ağırlıklı olarak dayanıklı ve dayanıksız tüketim mallarıdır. Bu tür mallara karşı talebin gelir esnekliği yüksektir. Dünya ekonomisindeki genel kriz bu tür mallara karşı talebi büyük ölçüde azaltacaktır. Nitekim ihracatta büyük düşüşler yaşanmaya başlanmıştır.
- Türkiye'nin ithalatı ise stratejik, ekonominin büyümesi, ekonomik faaliyetini sürdürülmesi için gerekli mallardan oluşmaktadır. Türkiye enerjisinin yaklaşık yüzde 70'ini, yatırım mallarının önemli bölümünü, üretim için gerekli girdileri yurtdışından ithal etmektedir. Stratejik mallarda ithalatın azalışı, ekonominin büyüme hızını TUIK tah-

mini ne olursa olsun, negatife çevirecektir.,

- Türkiye'nin dış borçlarının getirdiği faiz yükü, yabancı sermayenin kar transferleri nedeniyle, cari işlemler dengesine yansıyan yatırım giderleri yüksektir. Yatırım giderlerinin yüksekliği yatırım gelir ve giderleri arasındaki olumsuz fark, yakın gelecekte ödeme zorluklarını arttıracaktır.
- Türkiye'nin dış borcunun büyük bir bölümünün özel sektör borcu ve kısa vadeli oluşu, borçların çevrilmesini güçleştirmektedir. Türkiye dış borçlarını çevirebilmek için daha yüksek maliyete katlanacaktır.
- Türkiye'nin vergi gelirleri ağırlıklı olarak mal ve hizmetlerden, ithalattan alınan dolaylı vergilerden ve emekçilerin stopaj yoluyla ödediği gelir vergisinden oluşmaktadır. Ekonomideki durgunluk, ithalat azalışı, işsiz sayısında artış, reel ücretlerde gerileme, vergi gelirlerini önemli ölçüde düşürecektir. Giderlerin büyük bölümünü ise faiz ve sosyal güvenlik kurumlarının açıklarını kapatmaya yönelik transfer harcamaları oluşturmaktadır. Kriz döneminde transfer harcamalarında azalış değil, tersine bir artış beklenir. Vergi gelirleri azalırken giderlerdeki katılık, bütçe açığını artıracak dolayısıyla iç borçların çevrilmesini de güçleştirecektir.
- Ekonomideki durgunluk, tahsili gecikmiş kredilerin oranını artıracak, tahsilat zorluğu bankaların likiditesi üzerinde olumsuz etki yapacaktır. Bankalarını sermaye yeterlilik oranlarının yüksekliği, dünyada zor duruma düşen bankalara bakıldığında, bankalara yüksek değerlendirme notu vermede anlamlı olmamakta, bankaların ödeme gücünü artırmaktadır.
- Türkiye'nin dış borçları yüksek, kredi notu göreceli olarak düşüktür. Buna bir de dünya bankacılık kesimindeki kriz ve güven noksanı eklendiğinde, bankalarımızın sendi-

kasyon kredilerini yenilemeleri de zorlaşacak; LIBOR'a eklenen spreall'erin (marjların) yükselmesi, kredi maliyetlerini de artıracaktır. Günümüzde bile dış kredilerde LIBOR'a eklenen spread'ler yüzde 4.0'ı aşmıştır.

- Türkiye'nin ekonomi paket hazırlamakta geciktiği, alınan önlemlerin yetersiz olduğu ileri sürülmektedir. Türkiye'nin bu koşullar da ciddi ve etkili bir paket hazırlamasına olanak yoktur. Şu kısa analiz, başta ABD olmak üzere dünyanın kısa sürede krizden çıkışının zor, Türkiye'nin krizden çıkışının ise, resmi açıklamalar ne yönde olursa olsun, çok daha güç ve maliyetinin yüksek olacağını göstermektedir.

Olayları algılama, karar alma, kararları uygulama zaman aralıkları (time Lag) ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle krizin reel sektöre tam yansıdığı ve dip dönüş noktasına indiği de söylenemez. Önümüzdeki aylarda krizin etkileri daha da belirginleşecektir.

III. Geleceğe İlişkin Senaryolar

Dünyanın yakın gelecekteki ekonomik sistemi hakkında çeşitli senaryolar yazılmakta, öngörülmektedir. Genel kanı kriz öncesi neo liberal kapitalist olarak nitelendirilebileceğimiz ekonomik düzenin kriz sonrası aynen sürmeyeceğidir. Senaryolar şöyle özetlenebilir.

- Emir – Kumanda Kapitalizmi (Command capitalism)

Batılı kapitalist ekonomilerin özellikle ABD'nin Çin modelinden de esinlenek, bir tür emir kumanda ekonomisine geçecekleri, devletin ekonomiyi bir şekilde yönlendireceği, büyüme ve üretimi ateşleyeceği, çok uluslu çok ortaklı şirketlerin, ekonomideki ağırlıklarını yitirecekleri öngörülmektedir.

- Devletin Denetim ve Düzenlemesine Dayalı Kapitalizm

Emir – kumanda kapitalizmine geçişten daha yumuşak olarak devletin düzenleyici, denetleyici hatta üretici olarak eko-

nomideki ağırlığının artacağı öngörülmektedir. Bu senaryoya göre, devletleştirmeler, özellikle finans sektöründe denetim yetersizliğinin doğurduğu sorunlar, devletin ekonomide yeni işlevler yüklenmesine yol açacaktır.

- Etik Değerlere Dayalı Kapitalizm

Salt para kazanma, kısa sürede karı çoğaltmak (özel kar maksimizasyonu) amacı güden, vahşi kapitalizm yerine etik değerlere, ilkelere dayalı bir kapitalizme geçiş öngörülmekte ve önerilmektedir. Toplumsal sorunların, çevre sorunlarının çözümüne katkıda bulunan, çalışanları ezmeyen, sömürüden uzaklaşan, çalışanlara yeterli ücret yanı sıra eğitim olanakları sağlayan, devleti kamu çıkarlarını savunucusu olmasına özendirilen, ortak ilkelere ortaya koyan, insancıl bir kapitalizme geçişle, kapitalizmin yaşayabileceğini savunanlar, yeni ütopyik sayılabilecek bir kapitalizm anlayışı ortaya koymaktadırlar.

- Sosyal Piyasa Sistemine Geçiş

Almanya'nın bir süre öncülüğünü yaptığı, kriz nedeniyle yeniden gündeme gelen sosyal piyasa ekonomisi, piyasa mekanizmasından tamamen uzaklaşmayı değil, kapitalizmin yenilenmesini, restorasyonunu önermektedir.

Genel kanı neo liberal politikaların uygulandığı çok uluslu şirketlerin (CUŞ) egemen olduğu bir kapitalizmin artık sürmeyeceği, kapitalizmin bir şekilde yenileneceğidir.

Bu bağlamda kötümser beklentiler de ortaya atılmaktadır. Kapitalizmin temel sorunu yalnız kar marjlarının daralması değil, efektif talep yetersizliğidir. Efektif talep yetersizliği de yalnız sosyal harcamaları, alt yatırımlarını arttırmakla giderilemez. Askeri harcamalar belirleyicidir. Özetle efektif talebi arttırmada bir tür Askeri Keynesçilik öngörülmektedir.

ABD'nin gerçekte 1929 – 1930 krizinden çıkmadığı, sıcak ve soğuk savaşların, bölgesel savaşların krizden çıkış görüntüsü verdiğini savunan ekonomistler de bulunmaktadır. **Kenneth Galbraith** "büyük buhran hiç sona ermedi, savaş ekonomisi içinde kayboldu" demektedir.

Krizden sonra dünya ekonomik sisteminin kriz öncesinden çok farklı olacağına ilişkin senaryoların yanısıra, ekonomide ağırlık merkezinin Batılı Ülkelerinden BRİC olarak (Brezilya, Rusya, Hindistan/India – Çin/Chine) nitelendirilen ülkeler grubuna kayacağı da yaygın bir beklentidir.

Türkiye için bir senaryo üretilmemiştir. Ancak yukarıda da açıklanan nedenlerle Türkiye ekonomisi krizden en çok etkilenen, zarar görecektir. Türkiye 1929 – 30 bunalımından, sistem değişikliği ile, Devletçiliğe yönelerek, sınıslaşma planları hazırlayacak ve bu planları KİT'ler eliyle uygulamaya koyarak çıkmıştır. Türkiye 1933 sonrası II'nci Dünya Savaşına değin fiyat istikrarı ve dış denge içinde yıllık yüzde 6,0 dolayında büyüme kızına ulaşmıştır. Ekonomi tarihçisi **Simon Kuznets** Türkiye ekonomisinin bu dönemde kalkış (take off) aşamasına geçtiğini ileri sürmüştür.

Günümüzde Türkiye'nin, politik yapısı, bürokratik kapasitesi, eğitim düzeyi, yaygın değer yargıları nedeniyle, ciddi bir kriz paketi hazırlayarak, uygulamasına olanak yoktur. Beklentimiz Türkiye'nin edilgen biçimde dünya ekonomisindeki gelişmelere göre çalkalanmasıdır.

Sonuç

Dünyada yaşanan ekonomik kriz yalnız finansal sektör krizi değildir. Kapitalizmin doğal bir hastalığı yaşanmaktadır. Üretim kapasitesinin artışına karşın, yınsal yeterli bir efektif talep yaratılamaması krizin ana nedenidir. Finans sektöründe etik değerlerin bir yana itilmesi, etik davranmama riskinin artması (moral hazard), ayrıca finans sektörünün reel kesime yardımcı olmaktan onu desteklemekten uzaklaşarak spekülasyon bir yapı alması, krizin tetikleyicisi olmuştur.

Kriz, neo liberal ekonomi politikaların izlendiği; çok uluslu şirketlerin egemen olduğu ekonomik yapıyı değiştirecektir. Bu bağlamda, emir komuta kapitalizmi, etik kapitalizm, sosyal piyasa ekonomisi, devletin düzenleyici, denetleyici rol oynadığı kapitalizm, askeri Keynes'çilik gibi çeşitli senaryolar ortaya atılmaktadır. Herhalde devletin ağırlığının arttığı bir ekonomik yapıya, sisteme geçilecektir. Geçmişte etkili olan devleti küçültme, devleti devreden çıkarma önerileri artık savunulmamaktadır. Kapitalizmi yaşatmak için bir yenileme, restorasyon gereksinimi genel kabul görmektedir.

Türkiye, krizden en çok etkilenen ülkeler grubunda yer alacaktır. Türkiye'nin mevcut ekonomik yapısı, politik kadroları, bürokrasisinin kapasitesi, eğitim düzeyi, yaygın değer yargıları, etkili bir krizden çıkış programı hazırlamasına ve uygulamasına olanak vermemektir. Krizde dış dayatmalara, dış telkinlere göre Türkiye ekonomisi yön ve şekil alacaktır.

Kaynaklar

Arın Murat, (2009): Kriz Ne Yöne Gidiyor? FORBES Dergisi Ocak / 2008.

Bunzz, John (2006): Rekabet Gerçekten Görüldüğü Kadar İyi mi? Executive Excellence Dergisi, Nisan / 2006 Sayı : 109

FORBES Dergisi: (2009) Emir Komuta Kapitalizmi, Şubat / 2009

FORBES Dergisi (2008) Zararların Sonu Geldi mi? Mayıs / 2008

Jorquera Jorge: (2005) Küreselleşme Sermaye İçin mi, İnsanlar İçin mi? Executive Excellence Dergisi Aralık / 2005 Sayı: 105

Kuttner Robert, (2005): Küreselleşmeye Karşı Eleştiriler, Executive Excellence Dergisi Aralık / 2005 Sayı: 105

Prestowits Clyde, (2005): Küreselleşme Oyunu, Executive Excellence Dergisi Aralık / 2005 Sayı: 105

Stig Litz, J. E, (2004) Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı (Çev. Taşçıoğlu A, Vural D.) 3. Baskı İstanbul.